

ПЕЧАТ С НАДПИС „ЛУПУ“ ОТ С. АРБАНАСИ, ВЕЛИКОТЪРНОВСКО

Веселин Горанчев

SEAL WITH INSCRIPTION “LUPU” FROM ARBANASI, VELIKO TARNOVO REGION

Veselin Goranchev

Abstract: *The publication presents a seal (probably ring-seal) from Arbanassi, Veliko Tarnovo with the inscription “Lupu” on it. The seal is placed on a document of fund 36 – Georgi Popsimeonov, which is kept in the archive of Bulgarian historical archive at the National Library “St. St. Cyril and Methodius”. The seal belongs to the founder of Rusovich National revival family – Russi Nicolau.*

Keywords: *Arbanassi, Rusovich, Russi Nicolau, Lupu, seal, Greek-language documents.*

Печатът, който се представя в настоящата публикация, се намира върху документ (НБКМ, БИА, Ф. 36, ПА 3588.) от фонд 36 – Георги Попсимонов, който се съхранява в БИА на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“¹

Георги Попсимонов, известен още като Георги Анагност или като Георги Чорбаджи (Папазов 1937, 78), е една от най-видните личности както в Арбанаси, така и вероятно в българските земи през XIX в.

Неговият баща, поп Симеон, е бил представител на арбанашкия елит. Служил е като енорийски свещеник в църквата „Св. Атанас“. Същевременно е бил учител в килийното училище, прилежащо към същия храм. Смята се, че негов ученик е Софроний Врачански (Костов 1959, 32).

Георги Попсимонов е роден през 1789 г. (Папазов 1937, 79). Първоначално учи при баща си, а по-късно продължава образованието си в елинското училище в Свищов, където негови учители са Емануил Васкидович и Христки Павлович. След завръщането си в Арбанаси се залавя с търговска дейност (Владов 2012, 194). През юни 1834 г. (Тютюнджиев, Горанчев 2015, 197) получава берат за осъществяване на международна търговия (Папазов

¹ Благодаря на доц. д-р Гергана Георгиева (ВТУ) за предоставеното копие на оригинала на документа.

1937, 78). Бератът е подновен през 1852 г. (Тютюнджиев, Горанчев 2015, 197). Едновременно с това Г. Попсимеонов е ангажиран и с обществена дейност. Той е един от епитропите на т. нар. елинското взаимно училище в Арбанаси (Горанчев 2017, 105, 112, 116, 117, 124). В продължение на 24 години изпълнява длъжността на каза векили в Търново (Папазов 1937, 79). От 1826 до 1869 г. е редовен член на търновския меджлис (Данова 2000, 92). Неговият съвременник Д. Папазов го представя като „човек строго морален и много религиозен. Почитан бе той и уважаван от всички заради неговата лоялност, честност и справедливост. За него православието бе нещо свято, възвишено“ (Папазов 1937, 79).

Голяма част от информацията за Арбанаси, достигнала до наши дни, е резултат от дейността на Георги Попсимеонов и неговия син Димитър (Димитраки) Георгиев Попсимеонов. Те водят бележки, свързани с важни събития от живота на селището, в полетата на книгите от богатата семейна библиотека (Георгиева 2014, 84–85). Синът (Димитър Попсимеонов), известен по-късно като дядо Димитраки, е роден в Арбанаси на 28 март 1827 г. Като верен представител на своя род следва образователната традиция, начертана от неговия дядо поп Симеон. Завършва начално образование в родното село. След това учи в Патриаршеското училище в Куручешме, Истанбул. При завръщането си в родния край става учител по музика (*μουσικοδιδάσκαλος* и *полуγράφος καί μουσικός*). Предполага се, че е изпълнявал длъжността на секретар на Търновската митрополия. Голяма част от времето прекарва в своята библиотека, отдаден на книгите (Владов 2012, 194). На него дължим съхранения до наши дни превод от османотурски на гръцки език на берата от 1852 г. за международна търговия, с който се подновява по-рано издаден берат (1834 г.) за същия вид дейност на неговия баща Георги Попсимеонов. Преводът е направен на 25 март 1861 (Тютюнджиев, Горанчев 2015, 197).

Документът, върху който е поставен разглеждания в тази публикация печат, е от началото на XIX в. Представлява бял, пожълтял от времето, лист хартия. Прегънат е по средата, като по този начин от него са образувани два листа, тоест четири страници. Изписани са първите три от тях. По същество документът представлява молба към Г. Попсимеонов. В началото са изложени сметки, които, както се изяснява от съдържанието на документа, са извадени от счетоводната книга на Арбанаси. На първата страница е отбелязана датата 1 март 1816 г., както и че сметката е изготвена в селището Арбанаси от каза Велико Търново (*ἐκ χώρας ἀλβανητοχώρι: 1816: τῆ: ἄ: Μαρτίου: καὶ ἅ μέγα торνόβου:*) (НБКМ, БИА, Ф. 36, ПА 3588). След сметката е направено следното изложение: „За представената по-горе сума, доказваме ние, най-долу явяващите се [долуподписаните] за това, че Ви дадохме по-

горе [изложениите] грошове ...². От тях искаме и ние от нашия паща ефенди онова, което ще одобри [утвърди, разреши] от високо[то] [си] място [позиция] и затова изпращаме настоящето си прошение, изготвено [на базата] на счетоводната ни книга, за да получим и ние правото си. И като потвърждение се подписваме и така да бъде. 9 февруари 1821 г. Арбанаси, каза Велико Търново. И затова изпращаме кир [господин] Георги Папасимеон от наша страна да прегледа и той заедно с общината нашия въпрос, който имаме със Сюлейман ага, нашия ефенди, както споменахме...“ („Διά τήν ὁποῖαν ἄνωθεν σούμα φαινομένη, ἀποδεικνύωμεν ἡμεῖς οἱ κάθωθεν φαινομένοι, τῷ σᾶς ἐδόσαμεν τὰ ἄνωθεν γρόσια, ὡς..ρονται³ τοῦ...⁴ ξεχωριστόν, ἄπερ ἐξαυτῶν ζητῶμεν καί ἡμεῖς παρά τοῦ ἀγαῖ ἐφέντη μας, ἐκεῖνο ὁποῦ θέλει ἐνεκριθῆ, ἀπό τοῦ ὑψηλοῦ μέρος, καί διό, πέμπωμεν τήν παρούσαν μας ἐπίσκεπτην σηθημεές ὄν, ἀπό τῶν Καταστοιχῶν μας, Ἵνα λάβωμεν καί ἡμεῖς τό δίκαιόν μας, καί πρός ποιστοποίησιν ὑποφαινόμεθα, καί ἔστω εἰς ἔνδειξιν; τῆ: 9 φευρουαρίου: 1821: ἄλβανητοχώρι, καζά μέγα Торνόβου; καί διό στέλωμεν τόν κύρ, γεώργιον ππάσυμεών, ἀπό μέρος μας, διά νά θεωρήσῃ καί αὐτός, ὁμοῦ μέ τῆς κοινότητος, τήν ὑπόθεσίν μας, ὁποῦ ἔχωμεν καί ἡμεῖς, μετά τοῦ σουλιμαῖν ἀγαῖ ἐφέντη μας, ὡς εἴπομεν...“) (НБКМ, БИА, Ф. 36, ПА 3588).

Под изложението на текста на документа са поставени печатите и са изписани имената на хората, от чието име е изготвен. Имаме основание да приемем, че те представляват елита на Арбанаси по това време. По реда, в който са се подписали, това са: Руси Николау, х. Никис (или Никс) х. Теодоранус, х. Илия Киру, Радула Недестиу⁵ и Констандинос Кумбоолу.

Интерес предизвикват поставените пред изброените имена печати (вероятно пръстени-печати). Върху по-голямата част от тях са изобразени корони, а на един е изобразен и лъв. Подобни пръстени-печати от Арбанаси, на които са изобразени корони, са публикувани от Хитко Вачев (Вачев 2012, 325 – 338).

Но най-сериозен интерес предизвиква печатът, поставен на първа позиция в цитирания по-горе документ. В ядрото на печата са изобразени разклоняващи се нагоре три лилии (кринове). Подобна иконография се среща на български и византийски монети от XIII – XIV в. Трилистната лилия (крината) е символ на Св. Богородица⁶, покровителка на Константинопол. От двете страни на стеблата на лилиите са изписани по една буква. Тази от лявата страна е нечетлива, а от дясната ясно се чете буквата **Κ**. В горната

² Неразчетен текст.

³ Първата буква от думата не е разчетена.

⁴ Неразчетен текст.

⁵ Последната част от името не може да се разчете, защото върху него има петно от мастило, което вероятно е резултат от неудачен опит за поставяне на печат.

⁶ Цветето **крин** се смята за старозаветен предобраз на пресв. Богородица (Песен на песните 2:2).

част на печата (над лилиите) има надпис на гръцки език, който спокойно се разчита като „ЛОПУ“ (ΛΟΠΣ). Ако по-внимателно се разгледа втората буква от думата, може да се приеме, че това е графемата У (Ϝ), която не се е отпечатала в пълния си обем – не е достатъчно видима дясната надредова хаста. В такъв случай името може да се разчете като „ЛУПУ“ (ΛϜΠΣ). Срещу печата е изписано името на неговия притежател – Руси Николау (ρουσι νικολαου).

Руси Николау е основоположник на един от най-видните възрожденски родове в Арбанаси от втората половина на XVIII и целия XIX в. – рода Русович. Произхожда от Трявна или тревненския регион. Установява се в Арбанаси преди опустошаването на селището от кърджалиите през 1798 г. Създава семейство преди споменатото събитие. Налице са основания да смятаме, че неговата съпруга, на име Анастасия, произхожда от виден арбанашки род. Пряко свидетелство за това твърдение са няколко документа от архива на фамилията, който се съхранява в ДА – Велико Търново, под фонд 963К. Върху няколко от тези документа откриваме фрази, изписани от съпругата на Руси Николау. Грамотното и четливо писане от ръката на Анастасия може да се изтълкува като следствие на това, че тя е от стар и заможен арбанашки род. Обучението в грамотност на момичета през тази епоха не е обичайно явление и е по-скоро изключение, отколкото правило. Това води до извода, че семейството, от което произлиза Анастасия, е било възможно и с висок социален статус.

Първоначално Руси Николау е занаятчия. Занимава се с терзийство. За целта наема дюкян, който е собственост на църквата „Св. Димитър“. В последствие той се опитва да разшири своята занаятчийска дейност, като я доразвие в търговска. При това той използва финансови инструменти, а при разрешаване на стопанско-финансовите спорове със своите партньори се обръща към съдебните институции. Тези действия подсказват, че той полага усилия да се впише активно в стопанския живот на своето време.

През първите десетилетия на XIX в. Руси Николау се утвърждава като активен член на местната общност. Откриваме неговото име, в качеството му на свидетел, сред имената на първенците на селището върху документи, издавани от Търновската митрополия по дела, засягащи православната общност. Неговият авторитет се утвърждава и от дарителската му дейност в полза на арбанашката църква „Рождество Христово“. Много вероятно е на определен етап да става свещенослужител (Горанчев 2017а, 193–207; Горанчев 2018, 11–14).

Наличието на името Лупу в печата на Руси Николау предизвиква интерес поради съвпадението с фамилията на благородническият род Лупу. Негов най-виден представител е молдовският княз Йоан Василий Лупу (1634–1653 г.). Той произхожда от село Арбанаси / Арнаудкьой (по-късно

прекръстено на Пороище, днес квартал на Разград). Свидетелство за неговото месторождение откриваме в житието на Параскева Епиватска (Св. Петка Търновска). Авторът Мелетий Сиригос пише, че родното му място е Албанитохори (Арбанаси). На базата на документи Иван Тютюнджиев и Боян Гюзелев доказват, че става дума именно за с. Пороище край Разград (**Тютюнджиев 1999**, 57 – 59; **Гюзелев 2004**, 94 – 95). Налице е и пряка връзка между Арбанаси край Разград и едноименното селище край В. Търново. Според изследванията на Ив. Тютюнджиев разградското с. Арнауткьой (Арбанаси) е основано от преселници от търновското Арванитохори (Арбанаси) (**Тютюнджиев 1999**, 58).

Наличието на родовото име Лупу върху печата на Руси Николау може да се обясни, ако се допусне роднинска връзка, макар и вероятно далечна от позицията на времето, между семейството на Руси Николау и благородническата фамилия Лупу. Основавайки се на гореизложената информация за връзките между едноименните селища, разположени непосредствено съответно до Търново и Разград, е напълно приемливо да търсим такава родствена линия. По-приемливо е да допуснем, че тя е по линия на съпругата на Руси Николау, тоест по линия на рода, от който тя произхожда (като имаме предвид споменатия по-горе факт, че Руси Николау е от Трявна или прилежащия регион). А разполагаме, както бе споменато по-горе, с аргументи, които дават основание да допуснем, че Анастасия е наследница на високопоставен местен (от Арбанаси, Великотърновско) род. Напълно възможно е ако поради неизвестни за нас обстоятелства нейният род е бил лишен от наследник от мъжки пол, то тогава неговите функции да са били поети от Руси след, както показва неговата реализация в Арбанаси, твърде изгодния му брак с Анастасия. Действително Руси Николау от преселник от региона на Балкана само за няколко десетилетия не само се интегрира в една чужда като култура и език среда (от създаването си до Освобождението Арбанаси се намира под сериозно гръцко културно и езиково влияние), но успява да се реализира като един от първенците на селището. Дори, както виждаме, в цитирания по-горе документ неговите печат и име са поставени на първо място сред тези на местните първенци. А по отношение на това, че съществува наследяване на печатите в рамките на семейството и рода е показателен фактът, че инициалите на поне още един от поставени върху разглеждания документ печати, не съответстват на името на своя актуален притежател.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Вачев 2012: Х. Вачев. За ктиторите на църквата „Св. Димитър“ в Арбанаси (по материали от археологическите проучвания). – Известия на Националният Археологически институт, XL, 2012. IN HONOREM PROFESSORIS ДИМИТЪР ОБЧАРОВ. София, 2012, 325–338./H. Vachev. Za ktitorite na tsarkvata „Sv. Dimitar“ v Arbanasi (po materiali ot arheologicheskite prouchvania). – Izvestia na Natsionalniyat Arheologicheski institut, XL, 2012. IN HONOREM PROFESSORIS DIMITAR OVCHAROV. Sofia, 2012, 325–338.

Владов 2012: Вл. Владов. Гръцките книги в училищната библиотека (края на XVIII – средата на XIX в.). Велико Търново, 2012./Vl. Vladov. Gratskite knigi v uchilishtnata biblioteka (kraya na XVIII – sredata na XIX v.). Veliko Tarnovo, 2012.

Георгиева 2014: Г. Георгиева. Арбанаси през XV – XIX век. Социално-икономически профил. Варна, 2014./G. Georgieva. Arbanasi prez XV – XIX vek. Sotsialno-ikonomicheski profil. Varna, 2014.

Горанчев 2017: В. Горанчев. Арбанаси през османската епоха (XV – XIX в.) (история, стопанско развитие, просветно дело). – Епохи, XXV, 1, 2017, 11–63./V. Goranchev. Arbanasi prez osmanskata epoha (XV – XIX v.) (istoria, stopansko razvitie, prosvetno delo). – Ephi, XXV, 1, 2017, 11–63.

Горанчев 2017а: В. Горанчев. Руси Николау – родоначалникът на рода Русович от Арбанаси. – ИРИМ – ВТ, XXXII, 2017, 193–207./V. Goranchev. Rusi Nikolau – rodonachalnikat na roda Rusovich ot Arbanasi. – IRIM – VT, XXXII, 2017, 193–207.

Горанчев 2018: В. Горанчев. Фамилна история и обществена дейност на възрожденския род Русович от Арбанаси. – Епохи, XXVI, 1, 2018, 11–50./V. Goranchev. Familna istoria i obshtestvena deynost na vazrozhdenskia rod Rusovich ot Arbanasi. – Ephi, XXVI, 1, 2018, 11–50.

Гюзелев 2004: Б. Гюзелев. Албанци в източните Балкани. София, 2004./B. Gyuzelev. Albantsi v iztochnite Balkani. Sofia, 2004.

Данова 2000: Н. Данова. Велико Търново през Ранното Възраждане (XVIII – първата четвърт на XIX век.) – В: История на Велико Търново. Т. 2. Велико Търново, 2000./N. Danova. Veliko Tarnovo prez Rannoto Vazrazhdane (XVIII – parvata chetvart na XIX vek.) – V: Istorina na Veliko Tarnovo. T. 2. Veliko Tarnovo, 2000.

Костов 1959: Д. Костов. Арбанаси. София, 1959./D. Kostov. Arbanasi. Sofia, 1959.

НБКМ, БИА, Ф. 36./NBKM, BIA, F. 36.

Папазов 1937: Д. Папазов. Село Арбанаси, лични спомени и събрани данни. – СББАН. Кн. XXXI. София, 1937, 1–94./D. Papazov. Selo Arbanasi, lichni spomeni i sabrani dannii. – SbBAN. Kn. XXXI. Sofia, 1937, 1–94.

Тютюнджиев 1999: Ив. Тютюнджиев. Търновската митрополия през XVII и първата половина на XVIII век. Велико Търново, 1999./Iv. Tyutyundzhiev. Tarnovskata mitropolia prez XVII i parvata polovina na XVIII vek. Veliko Tarnovo, 1999.

Тютюнджиев, Горанчев 2015: Ив. Тютюнджиев, В. Горанчев. Берат за търговска дейност от Арбанаси, Великотърновско. – ИПр, 2015, 3–4, 196–208./Iv. Tyutyundzhiev, V. Goranchev. Berat za targovska deynost ot Arbanasi, Velikotarnovsko. – IPr, 2015, 3–4, 196–208.